

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע "פרשת ראה"

עורך: הרב יוסף ברגר

לתגובות והנצחות - לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך".

שאל הקטן את רבי יוחנן: מה הכפילות במילים "עשר תעשר"? ענה לו רבי יוחנן: "עשר" בשביל "שתתעשר"! כמו שכתוב (מלאכי ג, י) "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' והריקו את כלם ברכה עד בלי די".

ומביא שם התוס' מהמדרש (תנחומא 'ראה'): מעשה בעשיר שהיתה לו שדה שהוציאה בכל שנה אלף כור חיטים, והיה מפריש מאה למעשר. קודם מותו הוזכר לבניו שיפריש המעשר כראוי. אולם הבן צרה עינו וקימץ במעשר, עד שלכסוף השדה הוציאה רק מאה כור בלבד, כמו המעשר שבתחילה. כמו שפירש רש"י על הפסוק (במדבר ה, י) "ואיש את קדשיו לו יהיו" - דהיינו 'המעשרות', שאם אינו נותן מעשר, סוף שאין שדהו עושה אלא המעשר בלבד.

ובספר "דרך משה" מובא שזה נרמז בפסוק (בראשית יג, ט) "אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה". "אם השמאל" - אם אתה תעשה שין שמאלית "עשר", "ואימנה" - אומר הקב"ה אני אעשה לך שין ימנית "תתעשר". אבל "ואם הימין" - אם תעשה שין ימנית "עשר" שתצא להתעשר על חשבון המעשר, "ואשמאלה" - אני אעשה לך שין שמאלית "תתעשר" - תקבל רק את עשירית ממה שהיה לך מקודם...

הרח"ק רבי ברוך ממזיבוב זי"ע הסביר שזה גם נרמז בדברי הכתוב: (במדבר ג, יד) "כף אחת עשרה זהב מלאה קמורת": "כף אחת עשרה" - יד שנוטלת אחת מעשרה, דיינו שנוטלת ונותנת מעשר, אותה ה' - "זהב מלאה", תתעשר...

הגר"א מוילנא זי"ע הסביר לפי מאמר חז"ל הנ"ל, את דברי המשנה (אבות ג, א) "מסורת סייג לתורה, מעשרות סייג לעושר". כי כשאנו דורשים "עשר" בשביל "שתתעשר", אנו באים לומר: שמילת "תעשר" שאנו קוראים בשין שמאלית, כאילו כתובה בשין ימנית. אבל זה טוב רק אם אנו מאמינים במסורה - שיש אם למסורה, כי אלו שאינם מאמינים במסורה ומתחשבים רק בקריאת המילה כפי שהיא מנוקדת לפנינו, הרי אין כל הוכחה כי מי שמקיים מצות עשר מתעשר. ורק אם "מסורת סייג לתורה" או "מעשרות סייג לעושר"...

ובספר "קדושת לוי" להרח"ק רבי לוי יצחק מברדישוב זי"ע מפרש את דרשת חז"ל "עשר בשביל שתתעשר" ומחדש שם חידוש עצום וזה לשונו הק': והנה על דרך משל, האדם הנותן זהב אחד או מדה אחת תבואה מעשר, כשהצדקה עולה למעלה ומסתכלים זה המעשר מאין הוא בא, והלא בא מחמת שהיה לו עשרה זהובים או עשרה מדות תבואה, נמצא שכל העשרה זהובים והעשרה מדות שיש לו, שייכים במצוה זו, כי מחמת שיש לו עשרה זהובים ועשרה מדות נותן אחד זהב או אחד מדה. ובזה זוכה לשנה הבאה שיתן י' זהובים וי' מדות מעשר, דהיינו שיהיה לו מאה זהובים ומאה מדות תבואה. נמצא שכל התבואה שהיה לו בפעם הראשון, דהיינו עשרה מדות שממנו נתן מדה אחת מעשר, על ידי זה זוכה שבשנה הבאה יזכה שיתן ממאה מעשר, דהיינו שיהיה לו מאה מדות. והמעם לזה, כיון שכולם נכנסין במצוה.

וזהו, "עשר" - כשתתן מעשר, "תעשר את כל תבואת זרעך" - לשנה הבאה תזכה שכפי התבואה שהיה לך בשנה שעברה יהיה עתה כל התבואה מעשר כנ"ל. וזהו הרמז "עשר בשביל שתתעשר"...

כלומר, בשנה הבאה יהיה לך פי 10 תבואה, והמעשר יהיה כמו כל התבואה של השנה!

בספר "ומתוך האור" מובא רמז נחמד לכך שהמעשר מביאה את מולו של האדם: להתורה אומרת לאדם, תן צדקה, וכמה שתתן - הנתנה תביא לך מול. איך?

אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו וכו' תדבקו (יג, ה)

מסופר, כי בכנסיה הגדולה הראשונה שהתכנסו כל גדולי ישראל בשנת תרפ"ג נפגשו הגה"ק בעל ה"חפץ חיים" זי"ע והרח"ק בעל ה"אמרי אמת" מגור זי"ע. בשיחה ביניהם הזכיר ה"חפץ חיים" את הפסוק שלפנינו והעיר עליו הערה נוקבת:

בחוקי הלשון המילה "אחר" מתייחסת לדבר הסמוך לדבר שלפניו. לעומת זאת המילה "אחרי", מתייחסת לדבר שאינו סמוך ממש, אלא מעט מופלג מן הדבר שלפניו. לאור זאת, יש לתמוה: הלא על האדם להתקרב אל הקב"ה ולא להתרחק, ואם כן היה מן הראוי לכתוב "אחר ה' אלקיכם תלכו", שמשמעותו התקרבות וסמיכות להקב"ה, ולא "אחרי"?

אלא, ביאר ה"חפץ חיים" - לעיתים תוקפות את האדם מחשבות של דיכאון וייאוש. נדמה לו שהוא עומד על סף תהום, רחוק ומרוחק מאביו שבשמים, עד שהוא מושכנע כי הקב"ה לא יעזרוהו בשעת מצוקתו הגדולה. אך גם זה הוא מתכסיס היצר, המבקש להמיתו, ואין שמץ של אמת ברעיון פסול זה, שכן עד דכוכה של נפש מקבל הקב"ה, האב הרחמן, את בניו ומושיעים בעת צרה, ככל עת ובכל מצב!

וזה כוונת הפסוק: גם כאשר נדמה לאדם שהוא במצב של "אחרי ה' אלקיכם" רחוק ומופלג ממנו, מכל מקום אל יתייאש, אלא יתאמץ גם אז ללכת ולהידבק בשכינה, אף בכוחותיו האחרונים, ואז תבוא לו ישועת ה' כהרף עין.

נענה לו ה"אמרי אמת" והוסיף: ואני אתרץ לכם תירוצי חסיד!

"אחרי ה' אלקיכם" - במידה שחושבים שעדיין רחוקים מה', "וכו תדבקו" - דווקא אז אנו זוכים להיות קרובים לו, כי "קרוב ה' לנשכרי לב" - למי שלבו נכנע ושובר...

כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת וכו' נלכה אחרי אלהים אחרים וכו' לא תשמע אל דברי הנביא וכו' אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו וכו'

מסופר, שבפתיחת אותה כנסיה הגדולה הנ"ל, בה גם התאספו אלפי בני ישראל בראשות גדולי ומאורי הדור ההוא, דרש הרח"ק בעל ה"אמרי אמת" מגור זי"ע, ודיבר בגודל החשיבות של התכנסות כולם למקום אחד, וכך אמר: בפרשת עקב אמרה תורה בלשון יחיד "את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד", ואילו כאן, בפרשת נביא שקר ומסית ומדיח, נאמר אותם הדברים, אך בלשון רבים "אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו", ומדוע נאמרו כאן הדברים בלשון רבים?

אלא התירוץ הוא: מפני שכנגד מסית ומדיח מוכרחים להילחם בכח הרבים, לא די ביחידים יראים!

כי בזמנים רגילים אפשר לכל יחיד להיות ירא ה' ביחידות, בתוך ד' אמותיו, אבל בשנים של עזוועים, שהכפירה וההפקרות משתוללת בעולם והעולם מוצף מסיתים ומדיחים, אז כוחו של יחיד הוא אפס, ויש צורך בליכוד המחנה וביצירת כח של רבים כדי להתגונן ולהשיב מלחמה שעררה.

ולכן כשמדובר בנביאי שקר ומסיתים ומדיחים, חוזרת התורה על אותם הדברים עוד פעם בלשון רבים, לרמוז על איחוד הכוחות, כי זו היא העצה היחידה כנגד המסיתים והמדיחים. והצו הוא לכל עושי רצונו - "אותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ואותו תעבדו וכו' תדבקו"...

עשר תעשר את כל תבואת זרעך (יד, כב)

בגמרא (תענית ט ע"א) מסופר, שפגש רבי יוחנן ילד יתום (היה זה בנו של ריש לקיש) ושאלו מה למדת היום? השיב הינוקא: בחומש דברים את הכתוב

"עשר תעשר" – "עשר" את המילה "תעשר", כלומר: עשירית של האות ת' הוא מ'. עשירית של האות ע' הוא ז'. עשירית של האות ש' הוא ל'. עשירית של האות ר' הוא כ'. קבלנו: "מזלך". כלומר, המעשר – הוא מזל והצלחתו של האדם...

על מאמר חז"ל "עשר בשביל שתתעשר" – שאל הרח"ק רבי נחום מטשרנוביל זי"ע והרי עיננו הראות רבים נותנין מעשר מממונם ולא מתעשרים, אין להם הרבה כסף? אלא ההסבר הוא, שאין הכוונה לכסף דווקא, כי אם למידת ההסתפקות. הלא מכיון שזכה אדם בה, הריהו העושר האמיתי, בדברי חז"ל: איזהו עשיר? השמח בחלקו...

בשולחן ערוך (סימן תרס"ה) מובא: שנהגים בחוץ לארץ לקרוא ביום שמיני עצרת מ"עשר תעשר" מפני שהוא זמן מעשרות ומתנות עניים. אמר על כך הרח"ק רבי יואל מפאטמר זי"ע בדרך צחות: נכון הוא הדבר! כאשר בחוץ לארץ קוראים 'עשר תעשר' עושים בארץ ישראל 'שמחת תורה'...

כי יהיה בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נותן לך, לא תאמין את לבבך ולא תקפין את ירך מאחיד האביון, כי פתח תפתח לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו

כתב ה"אור החיים" הקדוש זי"ע: הדברים נראים לכאורה דברי תימה, בא הכתוב לפרש לקמצן וכילי מדוע אסור לאמץ הלבב, ואומר: "כי פתוח תפתח". וכי זוהי נתינת מעט ללב אמוס?

אלא מסביר ה"אור החיים" הקדוש – על ידי שאדם פותח ידו לצדקה פותחים לו ממעל שערי שפע, ככתוב "יש מפזר ונוסף עוד", וכך הוא אם כן הסבר הדברים: "כי", מעט שאמרת לך לא לאמץ הלב, שכן "פתוח" אפתח לך את אוצרות השפע, אם אתה "תפתח את ירך" "והעבט תעביטנו" – אינך אלא נותן בהלוואה, כי יפרע לך ה' בתוספת מרובה...

מסופר על המגיד מרובנא זי"ע שבא אל גביר למדן לקבל ממנו נדבה עבור פדיון שבויים. קיבל אותו העשיר בסבר פנים יפות ושוחח איתו בדברי תורה. התחיל המגיד לדבר על מצות צדקה וגם העשיר היה אומר כנגדו רעיונות נפלאים בענין זה, המגיד אומר לו חידוש וגם העשיר לא פיגר אחריו. רואה המגיד שאין סוף לעניין, וכי העשיר מבקש להתחמק ממנו ע"י אמירת ד"ת. אמר לו, אספר לך מעשה:

באחת המדינות הרחוקות לא ידעו תושביה על הבצל, ולא ראוהו מעולם. יום אחד בא לשם נודד אחד והביא איתו בצל. אנשי המקום שמחו על זה מאד, ונתנו לו מטמון כסף בעד הבצל. הם זרעו אותו והתחיל לגדול אצלם בצל. כששמע זאת נודד אחר. לקח עמו שום ונדד למדינה הזאת שגם שום לא היה בה. לא ידעו אנשי המקום מרוב שמחה מה לעשות בו, מה לגמול לו, אמרו: באיזה דבר יקר אפשר לגמול לו תמורת הדבר היקר הזה? החליטו לשלם לו בדבר היקר שיש להם – בבצל...

גם אתה – סיים המגיד מדובנא – אומר לי חידושי תורה כנגד חידושי תורה שלי. והלא נאמר: די מחסורו אשר יחסר לו, ולי חסר כסף...

הרח"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע היה אומר: הסופי תיבות כמילים: "די מחסורו אשר יחסר לו" – הם בגימטריא "כתב", לרמז שגם "מכתב המלצה" היכול לעזור לנצרך הוא בכלל מצות צדקה...

והוסיף ואמר: שלכן לא נרמז "כתב" בפירוש בפסוק, או ע"י ראשי תיבות או סופי תיבות, ללמדנו – שקודם כל ועיקר הוא לעזור לנצרך בכל היכולת, בנתינת כסף ועזרה ממש, ולא יפסור את עצמו על ידי נתינת מכתב המלצה. ה"כתב" בא אחרי ככלות הכל, בדלית ברירה...

הרח"ק רבי מאיר מפרימישלאן זי"ע היה מסביר כך: "כי פתח תפתח לו והעבט תעביטנו" – ברצון ומיד, ולמה? כי "די מחסורו" – יש לו די מחסור בכך "אשר יחסר לו" – בזה שהוא צריך להשפיל עצמו להגיד שחסר לו...

בספר "ילקוט הגרשוני" מבאר את פסוק זה על פי מה שמצינו במדרש (קהלת רבה ה, יד) "תני בשם רבי מאיר: כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות, כלומר: כל העולם כולו שלי הוא, אני נוחל. וכשהוא נפטר מן העולם ידיו הן פשוטות", כלומר: לא נהלתי מן העולם הזה כלום, שכן שלמה אומר: "כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה לא ישא בעמלו". וזהו שהזהירה כאן התורה: "ולא תקפין את ירך מאחיד האביון" – אל תסגור את ירך כמו בשעה שנולדת בעת שמגיע אליך אביון. ומדוע? שהרי זכור תזכור שיבוא זמן ש"פתח תפתח את ירך", כי לא במותו יקח הכל...

מסופר שפעם בא רבי אחד אל הרח"ק מקוצק זי"ע וכיבדו הרבי מאוד, וערך סעודה לכבודו. והיה הדבר לפלא בעיני החסידים, כי ידעו שרובם לא מחשיב אותו כל כך...

שאלוהו על כך, והשיב: בגמרא אמרו (כתובות סז) "די מחסורו אשר יחסר לו" – אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. ויש להבין: בשלמא "סוס לרכוב

עליו" שכן יש לחשוש שמא עני זה חולה הוא, או בעל מיוחדים, ואין לו כח ללכת ברגליו, אבל "עבד לרוץ לפניו, הרי אין זה אלא שמוט אם הוא מתאוה לכך, ולמה יתנו לו? אלא רואים מכאן, שלשומה אנו מחויבים למלא גם את שמוטו, "כי לספק לשומה את שמוטו, גם זה בכלל גמילות חסדים"...

כי יהיה בך אביון מאחד אחיד וכו' כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו (טו, ז-ח)

הרח"ק רבי יואל מפאטמר זי"ע (יומא דהילולא כ"ו מנחם אב – תשל"ט) היה גאון בנתינת צדקה – עד שהיה מקיים את מצוות "העבט תעביטנו די מחסורו" בכל הידוריו.

מעשה והגיע אליו יהודי מארץ ישראל שיצא לקבץ ממון לנישואי בתו, שאלו הרבי לאיזה סכום אתה זקוק? חישב הלה חשבון צרכיו לדירה, התונה וכו' ואמר: שלושים אלף דולר.

נכנס הרבי לחדר השני, ויצא כשיבדו חבילות שטרות בסך עשרים ותשעה אלף דולר במזומן. היהודי לא ידע את נפשו מרוב שמחה, יצא החוצה שש ומתרונו, הן לא ציפה שכל משאלותיו תתמלאנה ברגע אחד.

אחד מקורביו של הרבי שהבחינו בדבר שאלו את הרבי: אם הרבי נותן סכום כה גדול, מדוע לא נתן ליהודי עוד מעט ובכך היה משלים את סך השלושים אלף שהיה זקוק לו?

ענה הרבי בפיקחותו: יודע אני את נפש האדם, לו הייתי ממלא את כל משאלתו, לא היה האיש שמח במתת שקיבל, תוך דקות מועטות היה מתחרט ומצטער על שלא ביקש יותר... ואני הרי רציתי בשמחתו השלימה – "העבט תעביטנו די" מחסורו"...

כי יהיה בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נותן לך לא תאמין את לבבך ולא תקפין את ירך מאחיד האביון (טו, ז) שואל רש"י: וכי נוחגת מצות צדקה רק בארץ ישראל. ובהו"ל כלום אין צורך לסייע לעני ולדל?

אלא מסביר רש"י, שמדובר בדיני קדימה בצדקה – הקרוב קודם. קרובי משפחה קודמים לעניים אחרים, עניי העיר קודמים לעניי עיר אחרת – "באחד שעריך", ועניי הארץ קודמים לעניי ארצות אחרות – "בארצך".

אך הגה"ק בעל ה"בן איש חי" זי"ע מבאר את הפסוק בדרך הדרוש, על פי מעשה: היה פעם גביר גדול, שכנה לעצמו בית מפואר כמירת אצילים, עם רהיטים יקרים. יום אחד, חרפי וגשום, נכנס לבית-הפאר אדם עני, ונעליו מלאות בוץ ורפש...

"החוצה!" צעק הגביר בבחילה. "רוץ מהר וצא! אינך רואה מה מעולל הבוץ שעל נעליך לריצפת העץ היקרה?"

"בסדר", אמר העני, "מיד אני יוצא החוצה, רק 'זורמ' אחד, קצר מאד, אומר לך קודם לכן:

ב"ברוך שאמר" מפסוקי דומרה אומרים אנו כך: "ברוך מרחם על הארץ, ברוך מרחם על הבריות". אף אתה, אם הנך מרחם כל כך "על הארץ" – על ריצפת ביתך, אולי תרחם גם "על הבריות" היינו עלי, שהרי בריה אני"...

דבר זה – אומר ה"בן איש חי" – רומזת כאן התורה לאיש היהודי: "באחד שעריך בארצך" – כמה אתה משקיע בעיצוב כלי ביתך? כמה השקעת בריצוף? בברזים? בריחוק?

אם כן, לפחות "לא תאמין את לבבך ולא תקפין את ירך מאחיד האביון" – לפחות כמו שאתה נותן לכותל ולריצפה, תן גם לו!...

השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בלעל לאמר קרבה שנת השמיטה ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא (טו, ט)

אמר על כך הרח"ק רבי שמעלק מניקלשבורג זי"ע: "אם רעה עינך באחיד האביון" – לא די שאין אתה עוזר לעני, אלא אתה גם מביט בו בעין רעה ואתה מחפש בו חטאים, כאמתלא ותיריון על קשיחות לבך. "וקרא עליך אל ה'" – אז יבדקו בשמים גם את מעשיך, "והיה בך חטא" – ויזכרו עוונותיך...

ועל כך היה מוסיף הרח"ק רבי זאב מסטריקוב זי"ע את הפסוק (משלי כב, כב) "אל תגזול דל כי דל הוא". והכוונה היא: אינך רוצה לתת צדקה – אל תתן! אבל לא תגזול מהעני את דלותו, אל תאמר שאינו ראוי לצדקה...

הגה"ק רבי מרדכי בנעט זי"ע היה מסביר את דברי הגמרא (חולין ז) "ישראל קדושים הם, יש רוצה ואין לו, ויש שיש לו ואינו רוצה". ולכאורה קשה, מה קדוש הוא מי "שיש לו ואינו רוצה"?

והתירוץ הוא בדרך צחות: בשעה שבאים לבקש נדבה אצל מי שיש בידו לתת ואינו רוצה, הריהו נעשה לפתע "קדוש", "צדיק", והוא מתחיל לבדוק בציציותיו של המקבל, ומבקש חסרונות ביראתו וביהדותו...

וכך גם פירש את הנאמר (תהלים מא, ב) "אשרי משכיל אל דל" – כשבא אליך עני, אל תהא ירא שמים הרבה. אותה שעה היה 'משכיל' שאינו מדקדק בצדקותו וביראת השמים של זולתו...

הדפסת והפצת הגליון לרבבות אלפי ישראל לטובת נשמת הרח"ק מלאך ה' רבי אהרן בן רבי ישכר דב מבעלזא זי"ע